

11. Nezaměstnanost

11.1 Míra nezaměstnanosti

Trh práce je jako každý trh a působí na něm stejné ekonomické zákony. A přece je jiný – vyskytuje se na něm nezaměstnanost. Nezaměstnanost měříme ukazatelem míry nezaměstnanosti:

$$u = \frac{U}{L + U}$$

Kde u je míra nezaměstnanosti (vyjádřená v %), U je počet nezaměstnaných a L je počet zaměstnaných. Položme si nyní otázku. **Koho považovat za nezaměstnaného?**

Kdo je nezaměstnaný?

Manžel paní Novotné začal dobře vydělávat, a ona se proto rozhodla opustit své zaměstnání a zůstat doma s dětmi. Máme ji považovat za nezaměstnanou?

Martin se rozhodl studovat. Opustí své zaměstnání a za finanční podpory rodičů se věnuje pouze studiu. Je nezaměstnaný?

Pan Linhart ztratil ve svých padesáti osmi letech zaměstnání. Tuší, že ve svém věku již uspokojivé zaměstnání sotva najde, a tak raději odchází do předčasného důchodu. Nazvali bychom jej nezaměstnaným?

Ne, žádný z těchto lidí není *nezaměstnaný*. Jsou pouze *ekonomicky neaktivní*. **Nezaměstnaným nazveme jen toho, kdo nemá práci a nějakou si hledá.** Hledání zaměstnání je nezbytným znakem nezaměstnaného.

Člověka, který není zaměstnán, ale který ani žádnou práci nehledá, nemá smysl nazývat nezaměstnaným.

Jak ale máme poznat, zda si někdo hledá nebo nehledá práci? Míra nezaměstnanosti se prakticky zjišťuje tak, že se mezi nezaměstnané zařazují lidé, kteří se hlásí na úřadech práce. Takto zjištěná nezaměstnanost je **registrovaná nezaměstnanost**. Většina nezaměstnaných se na úřadech práce hlásí jednak proto, že jim úřad práce může pomoci práci najít (má informace

o volných pracovních místech v daném okrese), a jednak proto, že je to podmínkou pro získání podpory v nezaměstnanosti. Ale někteří nezaměstnaní se na úřadech práce nehlásí. Například proto, že jsou nezaměstnaní jen krátkodobě (člověk odejde z jednoho zaměstnání v červnu a má už sjednaný nástup na novém místě, ale až od září). Nebo jsou naopak dlouhodobě nezaměstnaní, nárok na podporu v nezaměstnanosti už ztratili (žijí ze sociální podpory) a ztratili i důvěru, že jim něco najde úřad práce. Proto **skutečná nezaměstnanost bývá vždy o nějaké procento vyšší než registrovaná nezaměstnanost**.

11.2 Nezaměstnanost frikční, strukturální a cyklická

Nyní, když víme koho zařadit mezi nezaměstnané, je užitečné rozlišit základní druhy nezaměstnanosti. Nejprve si odlišíme tři druhy nezaměstnanosti podle příčin, které ji vyvolávají. Je to nezaměstnanost frikční, strukturální nebo cyklická.

Nezaměstnaná sekretářka

Věra měla dobrou práci sekretářky. Opustila ji, když se se svým mužem odstěhovala do jiného města. V novém bydlišti začala hledat obdobnou práci, jakou měla dříve. Dostala nabídku místa sekretářky, které však nebylo tak dobře placené, jak očekávala. Věra byla přesvědčena, že najde lepší místo, a tak nabídku odmítla. Za další měsíc dostala jinou nabídku, ale musela by dojíždět na druhý konec města, což by bylo časově náročné. Odmítla ji opět a hledala dál. Za další měsíc našla nabídku, která byla platově uspokojivá, ale šlo o malou a neznámou firmu. Paní Věra se obávala, že by tato firma mohla brzy zaniknout, a tak pro jistotu odmítla i toto místo. Teprve další měsíc našla místo sekretářky, které přijala.

Věra si vybírala – nechtěla vzít hned první nabídku, protože věřila, že najde něco lepšího. Byla ovšem díky tomu tři měsíce nezaměstnaná. Napadne nás, proč nepřijala alespoň dočasně hned první místo, které se jí nabízelo, a nehledala pak (už jako zaměstnaná) něco ještě lepšího. Ale kdyby chodila do práce, neměla by čas hledat jiné místo, protože takové hledání – obcházení různých firem ve městě a jednání s nimi – je časově náročné.

Tento příklad nám ukazuje frikční nezaměstnanost. Někteří lidé jsou dočasně nezaměstnaní, protože opustili původní zaměstnání a po nějakou dobu si hledají nové místo. Toto hledání jim zabere určitý čas, protože se mnohdy zdráhají přijmout hned první nabídku – očekávají lepší nabídky a chtějí si vybrat.

Trh práce není jediným trhem, který se vyznačuje frikcemi. Najdeme je i na jiných trzích. Podívejte se například na trh nájemního bydlení. Odstěhuje-li se nájemník z bytu, majitel bytu hledá nového, ale také vždy nevezme hned prvního, který se objeví. Vybírá si, očekává lepší nabídky, a proto nového nájemníka nějaký čas hledá. Byt je po tuto dobu neobsazený.

Nyní se podívejme na jiný druh nezaměstnanosti.

Nezaměstnaný horník

Aleš pracoval delší dobu jako horník. Pak ale došlo k poklesu poptávky po českém uhlí, jednak díky konkurenci levného polského uhlí a jednak díky tomu, že uhlí začalo být vytlačováno jinými druhy paliv (ropou a zemním plynem). Útlum uhelného průmyslu vyvolal vlnu propouštění horníků a mezi propuštěnými byl i Aleš. Dva měsíce hledal nové místo horníka, ale (vzhledem ke všeobecnému poklesu poptávky po hornících) marně. Začal tedy hledat zaměstnání v jiné profesi.

Po měsíci hledání zjistil, že po některých jiných profesích je velká poptávka. Mohl by například nalézt místo skladníka nebo místo řidiče autobusu. Profesi skladníka vykonávat odmítl, protože se plat skladníka zdaleka nevyrovnal jeho bývalému platu horníka a Aleš nechtěl jít se svým příjmem tolik dolů. Povolání řidiče autobusu bylo lépe placené, ale vyžadovalo určitou rekvalifikaci – Aleš musel nejprve získat řidičský průkaz na autobus. Začal tedy chodit do autoškoly a po třech měsících požadované řidičské oprávnění získal. Za měsíc si pak našel místo řidiče autobusu. Byl celkem šest měsíců nezaměstnaný.

Tento příklad ukazuje **strukturální nezaměstnanost**. **Ta vzniká v důsledku strukturálních změn v ekonomice, kdy se některá odvětví zmenšují a jiná naopak expandují.** Tyto strukturální změny způsobují, že klesá poptávka po některých profesích, zároveň ale roste poptávka po jiných profesích. Zmenšující se odvětví propouštějí část zaměstnanců, ale ti si mohou nalézt práci v expandujících odvětvích. To však vyžaduje, aby se **rekvalifikovali**.

Strukturální nezaměstnanost obvykle trvá déle, než frikční nezaměstnanost. Alešovi trvalo dva měsíce, než se zorientoval na trhu práce – než pochopil, že místo horníka nenajde, a než zjistil, že může nalézt místo skladníka nebo řidiče autobusu. Další měsíce trvá samotná rekvalifikace.

Strukturální nezaměstnanost také znamená větší zásah do života člověka. Není nijak snadné změnit profesi, projít rekvalifikační kurzy, zvyknout si na nové povolání. Ale strukturální změny probíhají v ekonomice neustále, protože se neustále mění struktura poptávky. Nelze se jim bránit, snaha o potlačování strukturálních změn by ekonomiku vyřadila ze světové soutěže a vedla by k jejímu zaostávání. Proto je i strukturální nezaměstnanost přirozenou a nevyhnutelnou součástí každé ekonomiky.

Nezaměstnanost a vzdělání

Během posledního století se prosazuje dlouhodobá tendence růstu poptávky po lidském kapitálu – tedy po pracovních profesích s vyšším vzděláním. Poptávka po těchto profesích roste dlouhodobě rychleji než poptávka po profesích málo kvalifikovaných. Proto pozorujeme vyšší nezaměstnanost u méně kvalifikovaných lidí a naopak značně nejnižší nezaměstnanost u lidí s vysokoškolským vzděláním. Jde svým způsobem také o strukturální nezaměstnanost vyvolávanou tím, že se rychleji rozvíjejí ta odvětví, která vyžadují práci s vyšším vzděláním, zatímco odvětví využívající málo kvalifikovanou práci rostou pomaleji.

Míra nezaměstnanosti v ČR podle dosaženého vzdělání, r. 1998	
Základní	20,6%
Vyučení	7,7%
Střední všeobecné	7,6%
Střední odborné	4,3%
Vysokoškolské	1,9%

Tabulka 1: Míra nezaměstnanosti v ČR podle dosaženého vzdělání, r. 1998, Pramen ČSÚ, MPSV ČR

Nyní se podívejme na cyklickou nezaměstnanost. Co může být její příčinou?

Ochabnutí domácí investiční aktivity

Firmy neodhadly vývoj poptávky a vybudovaly příliš velké výrobní kapacity. Začaly pocítovat nadměrný růst zásob neprodaného zboží, a proto zastavily nebo zpomalily své investice. Zpomalení či zastavení investic se postupně šíří celou ekonomikou. Pokles poptávky po investičních statcích (strojích, stavbách apod.) vyvolává také následný pokles poptávky po surovinách, materiálech a energiích. Propouštění ve všech těchto odvětvích vede k poklesu příjmů domácností a následně k poklesu poptávky po spotřebních statcích. Tím se hospodářský pokles a vlna propuštění přenáší i do spotřebních odvětví.

Pokles zahraniční poptávky

Česká republika vyváží víc než polovinu domácí produkce na zahraniční trh, a je proto silně závislá na výši zahraniční poptávky. Poklesne-li poptávka našich hlavních obchodních partnerů po našem zboží, dojde k poklesu produkce a k propouštění v našich vývozních odvětvích a tento pokles se postupně rozšíří do dalších odvětví naší ekonomiky – nejprve do těch, které dodávají suroviny, energii a materiály exportním odvětvím, a potom, v důsledku rostoucí nezaměstnanosti a klesajících příjmů domácností, i do spotřebních odvětví.

Oba tyto příklady nám ukazují cyklickou nezaměstnanost. Ekonomika prožívá fázi celkového hospodářského poklesu, jehož průvodním jevem je nezaměstnanost více méně ve všech odvětvích. Lidé, propouštění v jednom odvětví, nemohou nalézt zaměstnání v jiných odvětvích, protože poptávka po práci klesá všude a postihuje téměř všechny profese.

Cyklická nezaměstnanost zmizí tehdy, když dojde k obnovení hospodářského růstu.

Hospodářský pokles a cyklická nezaměstnanost v roce 1998

V letech 1993 – 1997 rostla česká ekonomika průměrným ročním tempem 3 % a nezaměstnanost se pohybovala v průměru nad 3,5 %.

V roce 1998 se však Česká republika dostala do fáze hospodářského poklesu. Hrubý domácí produkt v tomto roce poklesl téměř o 3 %. Nezaměstnanost koncem roku 1998 vzrostla na 7,5 % a v lednu 1999 na 8,1 %. Tehdy bylo u nás 417 tisíc nezaměstnaných a jen 36 tisíc volných pracovních míst. To znamená, že na jedno volné pracovní místo připadalo až 12 nezaměstnaných hledajících práci. V některých okresech byla přítomná nezaměstnanost mnohem vyšší než celostátní průměr (například na Mostecku činila až 16,5 %).

Je evidentní, že alespoň část této nezaměstnanosti byla cyklická nezaměstnanost, vyvolaná hospodářským poklesem. Z výše uvedených údajů bychom mohli usuzovat, že cyklická nezaměstnanost byla počátkem roku 1999 přibližně 4,5 %.

11.3 Nezaměstnanost dobrovolná a nedobrovolná

Rozlišili jsme si tři druhy nezaměstnanosti podle příčin, které ji vyvolávají. Nyní si rozlišíme dva druhy nezaměstnanosti podle jiného kritéria – nezaměstnanost dobrovolnou a nedobrovolnou.

Dobrovolně nezaměstnaní horníci

Pokles poptávky po uhlí vedl k poklesu poptávky po práci horníků. Doly začaly propouštět a mezi horníky se objevila nezaměstnanost. Nezaměstnaní horníci se pokoušeli nalézt místa v jiných dolech a někteří byli ochotni akceptovat i nižší mzdu, než měli dříve. Někteří z těch, kdo zůstali zaměstnaní, se zas obávali ztráty zaměstnání, a byli proto také ochotni smířit se s nižší mzdou, pokud by je to ochránilo před propouštěním. Nezaměstnanost mezi horníky tak vedla k poklesu jejich mezd.

Pokles mezd umožnil dolům, aby alespoň část nezaměstnaných horníků opět přijaly do zaměstnání. Někteří z propuštěných horníků však odmítli přijmout práci za nižší mzdu.

Sledujme osudy tří horníků. Jedním z nich byl Václav. Když dostal novou nabídku práce horníka, ovšem za nižší mzdu než dříve, přijal ji. Lepší nižší mzda, řekl si, než nezaměstnanost.

Druhým z nich byl Aleš. Než aby pracoval jako horník za nižší mzdu, raději se requalifikoval na jinou profesi. Po dobu hledání a requalifikace byl však nezaměstnaný.

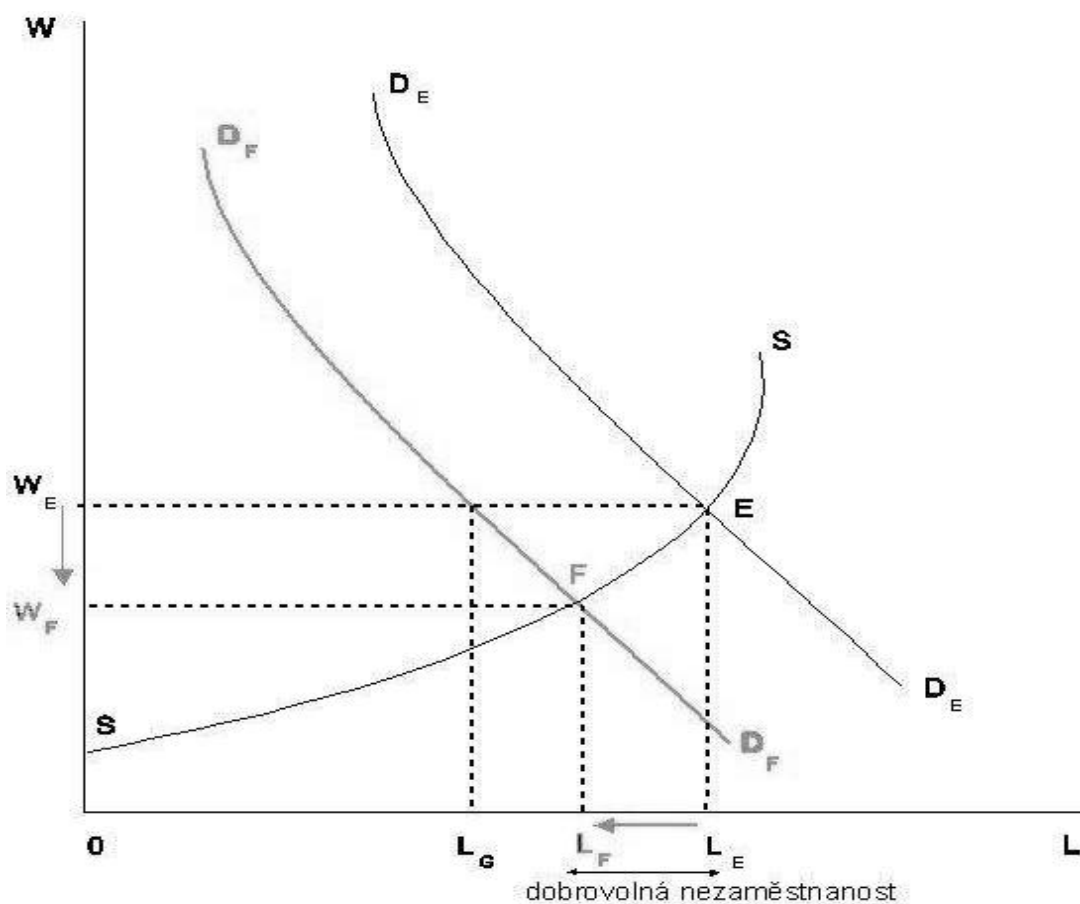
Třetím byl Richard. Ten si umínil, že raději nebude pracovat vůbec, než aby pracoval za nižší mzdu. Zjistil si všechny možnosti státních podpor a shledal, že z nich může žít po dlouhou dobu. Půl roku pobíral podporu v nezaměstnanosti, potom po nějaký čas sociální podporu. Pak se zapsal do requalifikačního kurzu, což mu zajistilo nárok na další podporu. Po jeho ukončení krátce pracoval, pak ale práci skončil a vznikl mu nárok na novou půlroční podporu v nezaměstnanosti. Richard dal nakonec životu z podpor přednost před prací – raději nižší příjem a volný čas, rozhodl se, než pracovat za nízkou mzdu. Přesto nepřestal úplně s hledáním zaměstnání – hledal však pouze místo s vyšší mzdou, než jakou mu trh práce nabízel.

Příklad nám ilustruje *dobrovolnou nezaměstnanost*. **Dobrovolná nezaměstnanost je taková nezaměstnanost, kdy nezaměstnaný hledá práci, ovšem za vyšší mzdu, než která na trhu práce převládá.** Proto také nemůže práci najít.

Proč této nezaměstnanosti říkáme *dobrovolná*? Cožpak Aleš a Richard *chtějí* být nezaměstnaní? Kdybyste se jich ptali, zda jsou *dobrovolně* nezaměstnaní, určitě by odpověděli, že ne. Kdybyste jim tvrdili, že jsou *dobrovolně* nezaměstnaní, jistě by protestovali. To ne, oni práci hledají. Hledají ovšem práci za vyšší mzdu, než jakou jim trh nabízí. V tom je *dobrovolnost* jejich nezaměstnanosti. Někteří jsou nezaměstnaní *kratší dobu* (jako Aleš), jiní *delší dobu* (jako Richard).

Vznik dobrovolné nezaměstnanosti znázorňuje obrázek 1. Původní rovnováha trhu práce horníků byla v bodě E, jejich zaměstnanost byla L_E a mzda byla W_E . Poté poklesla poptávka po práci horníků z D_E na D_F . Zpočátku vznikla nezaměstnanost v rozsahu $L_E L_G$, protože při původní mzdě W_E byly doly ochotny zaměstnávat pouze L_G hornické práce. Poté však mzda poklesla na W_F . Zaměstnanost horníků se opět zvýšila z L_G na L_F , protože při mzdě W_F jsou doly ochotny zaměstnávat L_F hornické práce. Ale co zbývající nezaměstnanost $L_E L_F$? To jsou horníci, kteří zůstali raději nezaměstnaní, než by pracovali za mzdu W_F , a kteří hledají práci za vyšší mzdu.

Kde se nachází trojice horníků, jejichž rozhodování jsme sledovali v příkladu? Václav, který po snížení hornické mzdy přijal hned nové místo, byť hůře placené, se nachází mezi horníky na úsečce $L_G L_F$. Aleš a Richard se nacházejí mezi dobrovolně nezaměstnanými horníky na úsečce $L_E L_F$.

Obrázek 1: Vznik dobrovolné nezaměstnanosti – Pokles poptávky po práci (posun křivky poptávky vlevo) vyvolal pokles zaměstnanosti z L_E na L_G . Konkurence mezi nezaměstnanými při hledání práce vede k poklesu mzdy z W_E na W_F a zaměstnanost se zvyšuje na L_F , nikoli v však až na L_E , protože při nižší mzdě část lidí zůstane dobrovolně nezaměstnaná.

Na čem závisí výše a délka trvání *dobrovolné nezaměstnanosti*? Na tom, jaké alternativní příležitosti mají nezaměstnaní. Mezi jejich alternativní příležitosti patří podpory v nezaměstnanosti. **Jsou-li podpory v nezaměstnanosti nízké a doba jejich poskytování krátká, je dobrovolná nezaměstnanost nízká, protože jsou nezaměstnaní lidé motivováni k tomu, aby si rychle našli nové zaměstnání.**

Nyní se podívejme na nedobrovolnou nezaměstnanost.

Nedobrovolně nezaměstnaní horníci

Zůstaňme u našeho příkladu, kde pokles poptávky po uhlí vyvolal snížení poptávky po hornících. Nyní však nezaměstnanost mezi horníky nepovede k poklesu mezd, protože do věci se vloží odbory, které (pod hrozbou stávk) zabrání snižování mezd. Mzdy horníků tedy zůstanou na stejné úrovni jako před poklesem poptávky. Ale také nezaměstnanost zůstane na vysoké úrovni a nebude klesat.

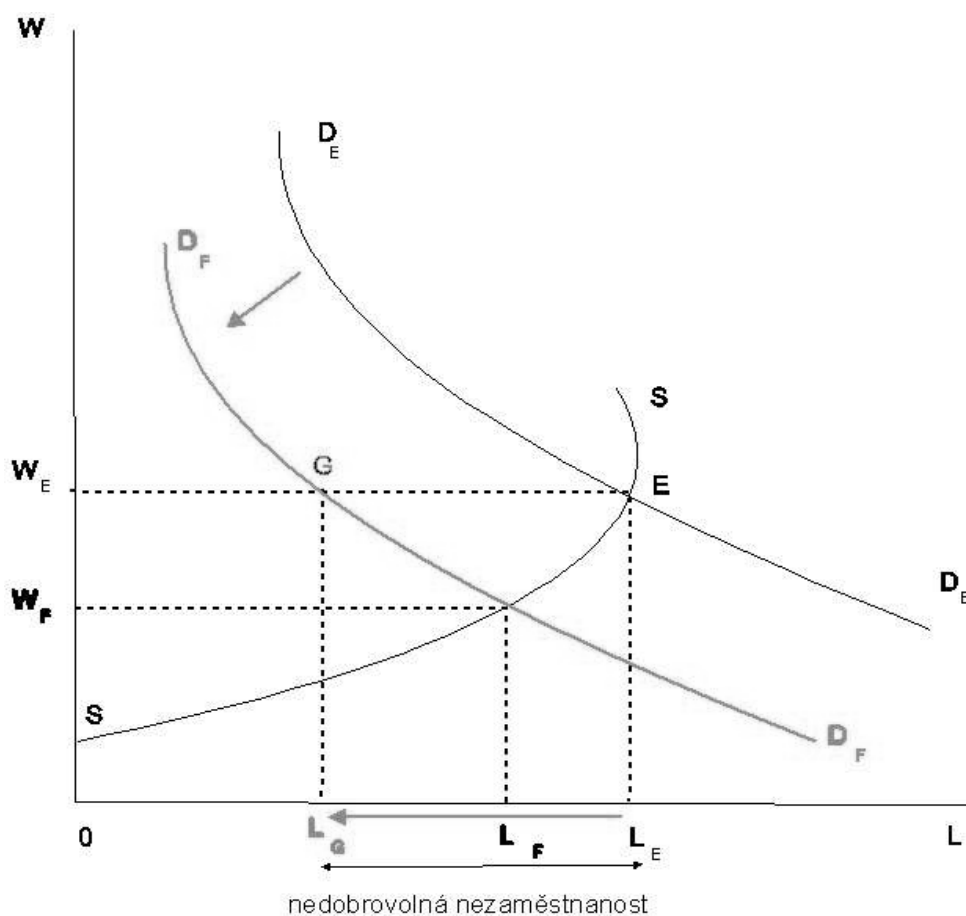
Propuštěný Václav teď zůstane nezaměstnaný. Rád by přijal místo i za nižší mzdu. Ztráta zaměstnání je pro něj větším problémem než pro Aleše. Je pro něho, vzhledem k jeho věku, mnohem obtížnější podstoupit rekvalifikaci a změnit profesi. Protože navíc podporuje na studiích dvě děti a splácí hypotéku, byl by ochoten přijmout práci horníka i za nižší mzdu, ale nepodaří se mu to. Při nižší ceně uhlí doly nemohou přijmout více horníků při stejných mzdách jako dříve. A protože se bojí stávek, zdráhají se přijímat horníky za nižší mzdy.

Tento příklad ukazuje vznik *nedobrovolné nezaměstnanosti*. **Nezaměstnaní hledají práci za takovou mzdu, která na trhu práce převládá (někteří z nich by akceptovali dokonce mzdu nižší), avšak nemohou ji najít.**

Vznik nedobrovolné nezaměstnanosti nám ukazuje obrázek 2. Od obrázku 1 se liší tím, že po poklesu poptávky mzda neklesá – setrvává na své původní úrovni W_E . Doly však při této mzdě zaměstnají pouze L_G

horníků, zatímco nabídka horníků při této mzdě je L_E . Vznikne nezaměstnanost v rozsahu $L_E L_G$. Jak vidíme, tato nezaměstnanost je vyšší, než jaká by byla, kdyby mzda poklesla. Navíc jde o nezaměstnanost nedobrovolnou. Kdyby mzda poklesla na úroveň W_F , *nedobrovolná nezaměstnanost* by zmizela – její část $L_F L_G$ by se změnila v *zaměstnanost* a její druhá část $L_E L_F$ by se změnila v *dobrovolnou nezaměstnanost*.

Příčinou nedobrovolné nezaměstnanosti jsou překážky bránící poklesu mezd. Jednou z nich bývají odbory, pokud si jako jeden z hlavních cílů vytknou prosazování vysokých mezd. Odbory se brání poklesu mezd často i tehdy, kdy se na trhu práce objevuje nezaměstnanost. Mnohdy si ani neuvědomují, že svými mzdovými požadavky vyvolávají nedobrovolnou nezaměstnanost a že tím poškozují zaměstnance více, než kdyby mzdy mohly poklesnout na úroveň tržní rovnováhy.

Obrázek 2: Vznik nedobrovolné nezaměstnanosti – Pokles poptávky vyvolává pokles zaměstnanosti z L_E na L_G . Pokud mzda neklesne, vzniká nedobrovolná nezaměstnanost v rozsahu $L_G L_E$, protože firmy zaměstnávají jen L_G lidí, zatímco práci hledá L_E lidí.

Nedobrovolná nezaměstnanost má pro člověka horší důsledky než dobrovolná nezaměstnanost.

Zatímco dobrovolně nezaměstnaný odmítá místa, která nejsou placena podle jeho představ, a hledá něco lepšího, nedobrovolně nezaměstnaný si nevybírá, chce přijmout práci za převládající (často i za nižší) mzdu, a přesto ji nenachází. Nedobrovolná nezaměstnanost se tak stává pro člověka nejen zdrojem existenčních potíží, ale i pocitu zklamání a beznaděje.

Dalším negativním dopadem nedobrovolné nezaměstnanosti je to, že **může postihovat lidi, kteří nemají dobré alternativní příležitosti, protože je pro ně rekvalifikace nebo nalezení jiného zdroje obživy velmi obtížné.**

Příčinou nedobrovolné nezaměstnanosti se může stát i uzákoněná minimální mzda. Stát stanoví určitou minimální mzdu a zaměstnavatelé pak nesmí nikomu platit nižší mzdu než tuto. To může vyvolat nedobrovolnou nezaměstnanost zejména u některých málo kvalifikovaných profesí, kde bývají mzdy nízké.

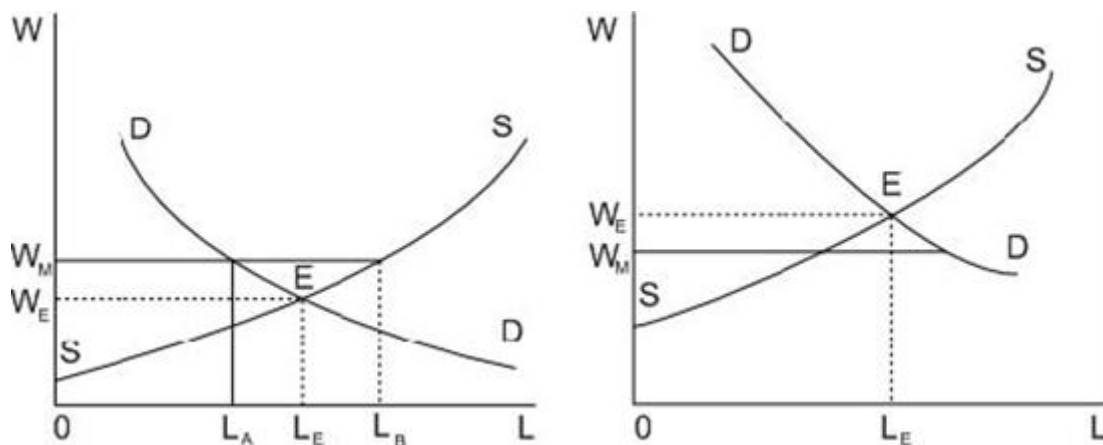
Zákonná minimální mzda

Textilní firmy zaměstnávají ve svých továrnách v nekvalifikovaných profesích převážně ženy a platí jim velmi nízké mzdy. Příčinou je nízká kvalifikace těchto dělnic, velká nabídka jejich práce a také špatná ekonomická situace textilních firem.

Představme si, že je uzákoněna minimální mzda, která je vyšší než dosavadní mzda dělnic v textilních továrnách. Zaměstnavatelé jsou nuceni jim mzdy zvýšit na úroveň zákonem stanovené minimální mzdy. To však má za následek, že firmy propustí některé dělnice z práce, protože se jim přestane vyplácet je zaměstnávat.

Nezaměstnanost, kterou uzákonění minimální mzdy vyvolává, je rovněž nedobrovolná, protože propuštěné dělnice by byly ochotny pracovat i za nižší mzdy, ale firmy je nesmějí za nižší mzdy zaměstnat.

Zákonná minimální mzda nevyvolává nezaměstnanost u všech profesí, ale jen u těch, kde je rovnovážná mzda nižší než zákonná minimální mzda. To nám ukazuje obrázek 3. Levý graf ukazuje trh práce dělnic v textilkách, kde zákonná minimální mzda vyvolala nedobrovolnou nezaměstnanost v rozsahu $L_A L_B$. V pravé části je trh kadeřnic, kde uzákonění minimální mzdy nevyvolalo žádnou nezaměstnanost. Pochopitelně, protože na trhu kadeřnic je rovnovážná mzda *nad* zákonnou minimální mzdou. Firmy platí kadeřnicím mzdu W_E , čímž požadavky zákona splňují.

Obrázek 3: Zákonná minimální mzda – Levý graf ukazuje trh práce dělnic v textilkách, kde zákonná minimální mzda vyvolá nedobrovolnou nezaměstnanost, protože je nad úrovní rovnovážné mzdy. Pravý graf ukazuje trh kadeřnic, na kterém zákonná minimální mzda nevyvolá nezaměstnanost, protože je nižší než rovnovážná mzda.

Nejhůře může zákonná minimální mzda postihnout mladé lidi bez praxe. Zaměstnavatelé je obvykle zaměstnávají za velmi nízkou nástupní mzdu, kterou jim však, po zapracování a získání minimálně nutné praxe, brzy zvyšují. Uzákonění minimální mzdy vede k tomu, že tito lidé nacházejí práci velmi těžko.

Praktické odlišení dobrovolné a nedobrovolné nezaměstnanosti je dost obtížné. Řada lidí, kteří jsou ve skutečnosti dobrovolně nezaměstnaní, se hlásí na úřadech práce, jednak proto, aby dostávali podporu v nezaměstnanosti, a jednak proto, že doufají, že jim úřad práce najde nějaké dobře placené zaměstnání. Přitom však pod nejrůznějšími záminkami nabízená místa systematicky odmítají, nebo práci přijmou jen na krátkou dobu a po čase ji opět opustí (běžná „strategie“, jak si systematicky obnovovat nárok na podporu v nezaměstnanosti). **Registrovaná míra nezaměstnanosti tedy obsahuje kromě nedobrovolné nezaměstnanosti i nějakou dobrovolnou nezaměstnanost.**

11.4 Dlouhodobá nezaměstnanost

Přirozeným znakem tržní ekonomiky je, že neustále přizpůsobuje svou strukturu měnícím se poptávkám. Průvodním jevem jsou pohyby na pracovních trzích, při nichž mnoho lidí stále do nezaměstnanosti „vstupuje“ a opět z ní „vystupuje“. Pokud je nezaměstnanost krátkodobá, nepůsobí lidem žádné vážnější problémy.

Skutečným problémem je dlouhodobá nezaměstnanost. *Dlouhodobá nezaměstnanost může mít vážné sociální důsledky, může přivodit existenční potíže člověka a jeho rodiny, ztrátu kvalifikace a ztrátu sebeúcty.*

Proto bychom měli zaměstnanost posuzovat nejen podle její výše, ale také (a možná především) podle její délky. Trpí-li ekonomika dlouhodobou nezaměstnaností, kdy je mnoho nezaměstnaných nikoli měsíce, nýbrž léta, je to signál, že něco není v pořádku.

Příčinou dlouhodobé nezaměstnanosti může být dlouhotrvající hospodářská recese. Jinou příčinou mohou být dlouhodobé mzdové strnulosti. Překážky pro pokles často představují dlouhodobé kolektivní mzdové dohody, v nichž jsou mzdy fixovány na delší období a odbory nechtějí dovolit jejich pokles, ani když přetrvává vysoká nezaměstnanost.

Další příčinou mohou být štedré podpory v nezaměstnanosti, které oslabují motivaci nezaměstnaných hledat si novou práci a přizpůsobovat se požadavkům pracovního trhu. V zemích západní Evropy (s výjimkou Švýcarska) je v posledních desetiletích míra nezaměstnanosti i podíl dlouhodobé nezaměstnanosti markantně vyšší než v USA. Západoevropské pracovní trhy nejsou totiž tak pružné jako trh americký a západoevropští nezaměstnaní se také těší štedřejším podporám od státu. Například nezaměstnaný Němec může, při splnění určitých podmínek, pobírat od státu podporu ve výši okolo 50 % poslední mzdy bez časového omezení, tj. až do doby odchodu do důchodu.

Dlouhodobá nezaměstnanost se někdy samovolně mění z nedobrovolné v dobrovolnou, protože je-li člověk dlouho nezaměstnaný, mění se jeho způsob života i jeho postoje k zaměstnání. Je pozorováno, že lidé, kteří jsou dlouho nezaměstnaní, ztrácejí motivaci hledat si práci. Jednak ztratili naději, že je práce pro ně vůbec k nalezení, a jednak si mnozí z nich zvyknou na život bez práce a na skromnější, avšak pohodlnější živobytí ze státních podpor.

Tabulka ukazuje pro několik zemí v roce 1997 v prvním sloupci míru nezaměstnanosti a ve druhém sloupci podíl dlouhodobě nezaměstnaných (déle než rok) na celkovém počtu nezaměstnaných.

Země	Míra nezaměstnanosti (%)	Podíl dlouhodobé nezaměstnanosti (%)
Česká republika	4,4	15
USA	4,6	10,4
Velká Británie	6,8	45,9
Německo	7,8	45,6
Švédsko	8,6	18,5
Maďarsko	8,9	57
Polsko	11,6	35,3
Itálie	12,2	64,1
Francie	12,6	37,1

Tabulka 2: Zdroj: OECD Employment Outlook 1997, in D. Munch: Trh práce v Česku, Svobodné rozhledy 3/1998

Všimněte si, že země s nízkou mírou nezaměstnanosti (ČR a USA) mají také nízký podíl dlouhodobé nezaměstnanosti. Lze to vysvětlit tím, že prvních několik procent nezaměstnanosti tvoří právě frikční a strukturální nezaměstnanost, které mají krátkodobý charakter. Země s vysokou mírou nezaměstnanosti mívají mnoho dlouhodobě nezaměstnaných.

Shrnutí

- *Nezaměstnaným* nazveme jen toho, kdo nemá práci a nějakou si hledá. Hledání zaměstnání je nezbytným znakem nezaměstnaného.
- *Frikční nezaměstnanost* vzniká proto, že lidé, kteří opustili původní zaměstnání, si nějakou dobu hledají nové místo. Toto hledání jim zabere určitý čas, protože se mnohdy zdráhají přijmout hned první nabídku – očekávají lepší nabídky a chtějí si vybrat.
- *Strukturální nezaměstnanost* vzniká v důsledku strukturálních změn, kdy se některá odvětví zmenšují a jiná naopak expandují. Zmenšující se odvětví propouštějí část zaměstnanců a ti si mohou nalézt práci v expandujících odvětvích. To však vyžaduje, aby se zorientovali na pracovních trzích a aby se rekvalifikovali.
- *Cyklická nezaměstnanost* vzniká, když klesá poptávka v celé ekonomice. Důsledkem je pokles poptávky po práci ve všech odvětvích.
- *Dobrovolná nezaměstnanost* je taková nezaměstnanost, kdy nezaměstnaný hledá práci, ovšem za vyšší mzdu, než která na trhu práce převládá. Výše a průměrná délka trvání dobrovolné nezaměstnanosti je tím větší, čím větší jsou podpory v nezaměstnanosti a další sociální dávky, z nichž mohou nezaměstnaní žít.
- *Nedobrovolná nezaměstnanost* je taková nezaměstnanost, kdy nezaměstnaní hledají práci za takovou mzdu, která na trhu práce převládá, avšak nemohou ji najít. Příčinou nedobrovolné nezaměstnanosti jsou překážky bránící poklesu mezd. K nim patří odpor odborů proti snižování mezd. Příčinou nedobrovolné nezaměstnanosti se může stát i uzákonění minimální mzdy, a to zejména u málo kvalifikovaných profesí, kde bývají mzdy nízké.
- Nezaměstnanost musíme posuzovat nejen podle její míry, ale také podle délky jejího trvání. Skutečným problémem je dlouhodobá nezaměstnanost. Krátkodobá nezaměstnanost má frikční a strukturální charakter. *Dlouhodobá nezaměstnanost* (trvajíc déle než rok) může být způsobena buď dlouhotrvající hospodářskou recesí (cyklická nezaměstnanost), nebo tím, že existují překážky pro pokles mezd. Příčinou může být i štedrost státu ve vyplácení sociálních podpor.

Klíčové pojmy

Nezaměstnaný · registrovaná nezaměstnanost · frikční nezaměstnanost · strukturální nezaměstnanost · cyklická nezaměstnanost · dobrovolná nezaměstnanost · nedobrovolná nezaměstnanost · zákonná minimální mzda · dlouhodobá nezaměstnanost.